

ПОЗАІНСТИТУЦІЙНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛОГ В УРБОПРОСТОРИ: SAFE-FILO

М. П. Препотенська

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
p.mari@list.ru*

У статті досліджуються форми існування практичної філософії в урбаністичному просторі. Визначаються особливості позаінституційного філософського діалогу у локаціях кафе-філо (kafe-filo). Розглядаються традиції поєднання процедури трапези, дозвілля і філософської бесіди від античності до наших днів. Показано, що феномен давньогрецького симпосіуму та маевтика Сократа зберігають актуальність, стаючи основою філософської комунікації та співтворчості людей сьогодення.

Ретроспективно розглядається еволюція арт-кафе від пересічних місць дозвілля до місць розгортання філософського діалогу в поєднанні душевного комфорту учасників, їхньої інтелектуальної рефлексії та неформальної атмосфери кава-брейку. Описано філософські практики деяких філософів і митців у локаціях кафе-філо, визначено сутність філософського діалогу як комунікативної процедури, побудованої на певних алгоритмах: наявність модератора, логіка і хронометраж основної доповіді, регламентація питань-відповідей, обов'язковість колегіального висновку. На основі лаконічного аналізу популярних філософських текстів запропоновано ввести додаткові «опорні пункти» для організації філософського діалогу: постановка світоглядних питань, чітке визначення базових дефініцій, виявлення гіпотез і законів, творення чи аналіз існуючих філософських метафор та афоризмів. Обґрунтовується думка щодо природності компіляції академічної філософської мови із практиками художньої та публіцистичної літератури в локаціях кафе-філо, що надає можливості перспективи більшого порозуміння учасників філософського діалогу у процесі пошуку істини. Наголошується на тому, що практична філософія у неформальних міських кластерах здатна реально впливати на мислення людей, ставати каталізатором творчості і пізнання.

Показано архетиповий потенціал феномену «європейське кафе» для розвитку вітчизняного філософського та громадянського дискурсу.

Ключові слова: кафе-філо, kafe-filo, практична філософія, міська локація, позаінституційний філософський діалог, алгоритми філософського діалогу.

OFFINSTITUTIONAL DIALOGUE IN URBAN SPACE: CAFE-FILO

M.P. Prepotenska

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
p.mari@list.ru*

In this article author researches existence forms of the practical philosophy in urban space. An author also determines the features of an offinstitutional dialogue in the «cafe-philos» (kafe-filo) locations. An important component of the study is a review of the traditions which combine the procedures of dining, entertainment and philosophical conversation from antiquity to the present days. It is shown that the phenomenon of ancient Greek symposium and Sokratik Maieutik still keep its topicality by becoming the basics of philosophical communication and co-creation of modern people.

The author retrospectively studies the evolution of art-cafes from ordinary places of leisure to the places where an informal atmosphere of coffee break contributes to the development of a philosophical dialogue through ensuring the unity of emotional comfort of participants and their intellectual reflection. The phenomenon of cafe-philos is researched from the perspective of reviewing the practices of some philosophers and artists. The notion of philosophical dialogue is defined in this article as a communicative procedure which is built on specific algorithms: the existence of a moderator, certain logic and timing of the main report, reglamentation of the questions and answers, obligatoriness of a collegial conclusion. A laconic analysis of the popular philosophical texts has become a ground for

proposing the following «strong points» for organization of a philosophical dialogue: posing the worldview questions, strictly defining the main notions, deducing hypotheses and rules, creating and analyzing philosophical metaphors and aphorisms. The naturalness of the compilation of philosophical academic language and practices of artistic and journalistic literature in cafe-philos locations is justified. Furthermore, it is emphasized that practical philosophy in the informal city clusters is actually able to influence human mind and become a catalyzer of creativity and cognition.

The archetype potential of the phenomenon of «European cafe» for the development of the Ukrainian philosophical and civil discourse is illustrated.

Keywords: cafe-philos; kafe-filos; practical philosophy; city location; offinstitutional philosophical dialogue; the algorithms of philosophical dialogue.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Філософія зазвичай розглядається як наука, призначена для артикуляції в академічних стінах. Нерідко її вважають дещо елітарним заняттям для спеціалістів, у кращому разі – необхідною інтелектуальною інстанцією для отримання заповітного кандмінімуму. Проте подібні стереотипні думки, що превалюють у більшості суспільства, геть ігнорують першовитоки європейської філософії. Пригадаємо маєвтику Сократа і його спосіб філософування, розгорнутий у дискурсах діалогу чи полілогу, що невимушено відбувається у різноманітних місцях і ландшафтах. Прискіплива увага Платона фіксує обриси платанів, узбережжя засохлої річки, положення сонця, емоції учасників спілкування і навіть їхні трапези. Діалог «Бенкет», наприклад, являє собою класичний різновид симпосіону – συμπόσιον (застільної бесіди). Промови щодо Ерота вплетені у бенкет чи бенкет вплетено у філософську риторику – наразі ми бачимо реалістичну картину життя людей і природи, де усе взаємопов'язане: чуттєве задоволення і відпочинок, душевність і напружений пошук істини. Зазначимо, що дані традиції мають ще більш прадавню історію: картини поєднання трапези і бесіди зустрічаються у Гомера в «Одісеї», в елегії Ксенофонта... Майже через півтисячі років після Сократа Плутарх запитує у «Застільних бесідах»: «Чи можливо філософувати за вином?» і стверджує, що «Платон, Ксенофонт, Аристотель, Епікур, Діон Академік ніколи не вважали негідним вести і записувати промови, що велися у симпосіях» [26, 299]. Цицерон, виступаючи проти вакханалій та невитриманості у Римі, тим не менш зазначав: «бесіда буває солодкішою на бенкетах, ...про які греки кажуть як про симпосій чи синдейпн, а ми – як про найліпше спільне проведення часу» [30, 233].

Отже, «любов до мудрості» розгорталася ще у давнину не тільки як академічне теоретичне «мудрування» у жанрі монологу, а й як діалогічна практика осягнення життєвих істин у різноманітних локаціях і обставинах. Це можна вважати предтечею обґрунтування *практичної* філософії поза стінами навчальних аудиторій. Л. Балашов слушно пише: «Практична філософія – це та частина філософії, яка намагається безпосередньо впливати на життя людей, через філософські тексти і розмови, через живе спілкування філософів з людьми й між собою» [3, 12]. Враховуючи, що в наш час більшість населення мешкає у містах, є сенс ретроспективно дослідити, як тенденції практичної філософії змінювалися в умовах урбанізації, надаючи можливість фаховим філософам та й просто мислячим городянам об'єднуватися у міських локаціях заради філософських діалогів. Актуальність задачі підсилюється очевидною кризою університетського викладання філософії, яка призводить, на жаль, до скорочення програм або навіть до ігнорування цієї величезної скарбниці знань. Вочевидь пошук нових (водночас, прадавніх і несправедливо забутих) моделей філософської комунікації може надати практичну користь в організації гуманітарного освітнього процесу. Окрім цього, умови мегаполісу, які з одного боку нівелюють людину, в той самий час містять можливості творення креативних ком'юніті, зокрема, у просторі філософських кафе (kafe-filos).

Дисциплінарне коло сучасної практичної філософії ще не є остаточно визначеним. Зазвичай її тлумачать як прикладну етику на зразок кантівської моральної антропології. Такої думки дотримується низка вітчизняних вчених: О. М. Бандурка [4], А. М. Єрмоленко [12], О. С. Лісовий [19], М. Д. Прищак [27], В. С. Лук'янець [22]. Інші автори розглядають проблематику практичної філософії через феномен свободи у людському бутті (В. І. Бойко [5], В. М. Гамідов [11], В. К. Іошкін [15], Л. А. Коган [16], Я. І. Пасько [23]), у контроверзі теорії та соціальної практики (М. І. Бойченко [6], Б. А. Воронович [10], В. О. Звігльнич [13]). Також сферу практичної філософії пов'язують із німецькою комунікативною філософією, теорією комунікативної дії Ю. Габермаса [29], дискурсивною етикою К.-О. Апеля [1], філософією відповідальності Г. Йонаса [14], Д. Бьюлера [8], К. М. Кодалле [17]. А. Лой у пошуках першоджерел практичної філософії знаходить її прелюдію у філософській антропології [20]. Знаковою подією в науці стало видання у 1972 році збірника за редакцією Манфреда Ріделя «Реабілітація практичної філософії», де було прого-

лошено «єдність економіки, політики та етики, закладеної ще в практичній філософії Арістотеля і втраченої за доби модерну», затверджено «необхідність морально-ціннісної переорієнтації суспільства і філософії» [33]. З цього огляду можна вивести ключові поняття практичної філософії: «етика», «практика», «комунікація». У філософському сенсі поняття практики настільки багатозначне, що охоплює усі можливі способи реалізації людського буття шляхом реальних дій та вчинків, і якщо далі конкретизувати область використання практичної філософії, можна визначити її мету як дослідження *різноманітної людської діяльності* на практиці. У свою чергу кожна проблема людської діяльності здатна усунутися, отримати таке онтологічне та екзистенціальне заглиблення, що потребує філософського осягнення. Зазначимо при цьому, що існує певна демаркаційна лінія між практичною філософією і життєвою філософією. Остання обмежена повсякденним досвідом окремої людини чи соціуму, просякнута родовими догматами чи упередженнями, практична ж філософія претендує на науковість, безпристрасність та усезагальність.

Теми розгортання філософського дискурсу у міському просторі ще не знайшли широкого освітлення в гуманітаристиці. Окремим вагомим здобутком в цій сфері є, на наш погляд, наукова творчість і практична діяльність Оскара Бреніфьє, експерта ЮНЕСКО з проблем філософії у місті, директора Паризького Інституту філософських практик, засновника теорії і практики філософського консультування. Він, зокрема, запровадив практику бесід з дітьми на філософські теми, починаючи з такої глобальної, як сенс життя [7], відкрив «філософський буфет» у корпорації «Рено» та в інших бізнес-структурах. Ще один представник практичної філософії Метью Ліпман розробив алгоритми філософських бесід, враховуючи когнітивний, емоційний і соціальний аспекти індивідуумів та спільноти у справі формування особистісної свободи [32]. Німецький філософ Герд Ахенбах відкрив у Німеччині перший офіційний кабінет філософського консультування, де почав приймати людей, які бажають вступити у діалог саме з філософом, аби у процесі комунікації виявити і вирішити смисложиттєві проблеми [2]. Зазначимо, що філософ-консультант не є тотожним психоаналітиком, адже на відміну від останнього будує свій діалог за моделлю сократівських питань, а відповіді на них відвідувач знаходить самотужки на основі раціоналізації власних переживань. У цьому контексті доречно зазначити діяльність Інституту Аспен (США), досвід якого щодо використання потенціалу філософії та філософського діалогу заради виховання в людях аналітичного мислення та лідерських якостей використовується у багатьох країнах світу, враховуючи й Україну [21]. Додамо до цього переліку надбання логотерапії В. Франкла, яка нам здається найвдалішим поєднанням екзистенціального аналізу та філософського осягнення світу. Отже, практична філософія необхідна людям, вона розвивається у позаінституціональних, позаакадемічних формах, може являти собою філософський діалог, консультування, дискусію, вільний обмін думками. Заради подібних форм філософської комунікації здавна спеціалісти та охочі об'єднувалися у філософські клуби, так звані філософські ательє, філософські гуртки і семінари що інколи переростали локальні межі і утворювали філософські течії, школи. Вдалим прикладом цього є трансформація «Оксфордського кавового клубу» у Королівську наукову спільноту.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Повертаючись до предмету дослідження у даній статті – можливостей філософського кафе як міського простору для філософського діалогу у руслі практичної філософії, – ми вимушені зазначити відсутність наукової літератури з даної теми. У довідниках лише визначається, що *café philosophique* – це «відкритий майданчик для філософського діалогу, де люди можуть відпочити, слухаючи виступ філософа, та поспілкуватись у неформальній обстановці» [28]. У ХХ ст. *café-phil* тлумачиться досить вузько – як культурне явище, засноване французьким філософом, автором книги «Кафе для Сократа», Марком Соте, який безпосередньо відкрив такий заклад у Парижі на площі Бастилії під назвою «Кафе маяків». Проте історичні корені феномену більш віддалені.

Аби довести це, зробимо огляд найвідоміших кафе, в яких протягом десятиліть, а інколи й протягом століть концентрувалися творчі й мислячі особистості, зокрема, філософи, літератори, художники – ті, хто зрештою формував культурну ауру країн. Кав'ярні як локації для обміну ідеями і розмов виникли в Османській імперії у XV столітті, а в Європі завезення і популяризація кави та відповідно відкриття кав'ярень починається з XVII століття. Саме цей час можна вважати стартовим для кафе-філо. Наприкінці XVII ст. у Лондоні відкривається три тисячі кафе, де збираються інтелектуали заради публічних дебатів про політику, а справжню моду на кафе запроваджено у Парижі, де, на відміну від Лондона, кав'ярні стають місцем для дискусій на теми філософії і літератури.

У 1694 році відкривається одне з перших європейських кафе – «Arabische Coffe Baum» у Німеччині (Лейпциг). Найвідомішими його завсідниками були у свій час Г.В. Лейбніц, І.Ф. Гете, Г. Лессінг. З XVIII ст. у Європі кав'ярні почали з'являтися масово. Перша кофейня в Італії була заснована у Ліворно і швидко стала осередком культурного життя городян. У 1720 році відчинила свої двері кофейня «Флоріан» у Венеції, відома і донині. У цей заклад вперше в європейській історії вільно допускалися жінки; звісно, гендерна рівність відвідувачів дозволяла вести бесіди з більш широкого кола тем. У Римі кафе «Греко» було улюбленим місцем для «посиденьок» Андерсена, Стендаля, Гете. У 1686 році у Латинському кварталі Парижу з'являється кав'ярня «Le Procope», де полюбляв пити каву з шоколадом і вести філософські розмови Вольтер, де філософували Ж.-Ж. Руссо, В. Гюго, Д. Дідро, а Наполеон приходив грати у шахи та шукати однодумців. У 1724 році перші кофейні відкриваються у Варшаві. Місцем творчих зустрічей і бесід широких верств європейської інтелігенції стає також кафе «New York Cafe» у Будапешті.

Цікавим фактом є те, що у 1863 році український козак Юрій Кульчицький відкриває першу кав'ярню у Відні, яка згодом перетворюється на значне місце для європейської богеми із культивуванням атмосфери комфорту, затишку і толерантності. У Латинському кварталі Барселони і досі працює кафе «El Quatre Gars» – місце зустрічі творчої інтелігенції. Подібні відомі заклади – кафе «Amerikan» в Амстердамі, кафе «Metropol» у Брюсселі (найулюбленіше кафе А. Енштейна). Більше 50 паризьких кафе здавна славилися атмосферою смачної кави і «смачних» розмов: «Кафе де Флер», «Сен-Жермен-де-Пре», «Два млина», «Пронирливий кролик» на Монмартрі, «La Coupole» і «Le dôme» на бульварі Монпарнас та інші.

Відомо, що Е. Хемінгуей особливо полюбляв паризькі «La Rotonde», «Le Selett», «Closier des Lilas» і «Brasserie Lipp», де написав більшість своїх романів. У цих самих кав'ярнях творили Дос Пассос, Том Вулф, Джеймс Джойс, Самуель Беккет, а ще раніше – Бодлер, Верлен, Метерлінк, Андре Жид. Із цими кав'ярнями пов'язана творчість Брака, Дерена, Цадкіна, Модільяні, Сутіна. Можна сказати, що паризькі кафе – справжні енциклопедії світового мистецтва і філософії. Ж.-П. Сартр, А. Камю, Сімона де Бювар, Мерло-Понті, Раймон Кено, найвідоміші художники і письменники, актори і деякі політики збиралися у згаданих місцях, аби поспілкуватися з цікавими співрозмовниками та іноді зійтися у словесних баталіях. Багато сцен у кафе увійшли в історію кінематографії. Зокрема, історію стосунків Сімони де Бювар і Сартра покладено у фабулу культового французького фільму І. Коена «Коханці Кафе де Флор» (2006).

Зазначимо зовсім не випадкове сусідство філософії і літератури у локаціях кафе. Вочевидь філософська мова у відвідувачів-інтелектуалів тяжіла скоріш до літературного, публіцистичного, живого стилю, а не до академічних схоластичних оборотів. Російський філософ-емігрант Анатолій Власов, описуючи життя у Парижі, зазначив «невблаганне сходження» кафе-філо у просторі міста для інтелектуальної еліти, яка вдумливо ставиться до життя і прагне вільно висловлюватися у пошуках філософських істин. За його спостереженнями, філософія для відвідувачів кафе була засобом, що дає можливість розмірковувати над особистісними екзистенціальними проблемами та актуальними проблемами соціуму [9].

У пострадянських містах кафе-філо з'явилися нещодавно. Раніше міські кав'ярні були або заходами громадського харчування, або місцем об'єднання богеми, де здебільшого обминали прояви «вільнодумства» у філософських бесідах. Із розвитком демократії кафе-філо набувають популярності у Москві (з 2000 рр. при МДУ), у Петербурзі (з 2002 р.), а на українських теренах – у Львові (кафе «Дзига»), в Одесі, у Харкові. У Києві поки що не відбулося презентації кафе-філо, хоча подібні об'єднання зазначені у віртуальному вимірі спілкування киян у мережі Інтернет.

При цьому треба вказати на небезпеку переходу кафе-філо у стильовий симулякр, імітацію філософського мислення і комунікації. Про це яскраво писав К. Ясперс: «Коли у Парижі молодий чоловік ексцентрично одягається, дозволяє собі свободу в інтимних стосунках, не працює, проводить життя у кафе і вимовляє незвичайні фрази, то кажуть, що він – екзистенціаліст; півстоліття тому у Берліні такого чоловіка назвали б ніцшеанцем. Проте перший має настільки ж мало спільного із Сартром, наскільки інший мав із Ніцше. Вони читали цих філософів, але не розуміли їх, обмежуючись привласненням багатозначних формулювань з їхніх праць, не вмюючи методично мислити... У Парижі з'явилися «екзистенціалістські кафе» з обов'язковою чорною стелею, аби відвідувачам було легше сконцентруватися на переживанні «туги», «тривоги», «абсурду» чи навіть «нудоти» [31]. Вочевидь утримання філософії у руслі повноцінного філософського діалогу потребує певної організації комунікативного процесу, наявності контролю за висловлюваннями і процедур їхньої верифікації.

Подібні принципи широко висвітлено у мережі Інтернет самими учасниками філософського діалогу в кафе-філо. Зокрема, чітко визначається структура комунікативного дискурсу:

«1. Виступ модератора, де представлено тему і доповідача.

2. Установче повідомлення у вигляді логічно пов'язаних тез (15-20 хвилин) – себто, промова автора на суд публіки.

3. Коректні і лаконічні питання від присутніх оратору по ходу його виступу.

4. Процес колективного обговорення представлених положень, що направляється модератором за якістю і кількістю.

5. Резюме до теми обговорення, надане модератором або учасниками» [28].

На наш погляд, можна було б запровадити ще деякі алгоритми для розгортання філософського діалогу у стилі кафе-філо. Якщо звернутися безпосередньо до визначних філософських текстів, можна побачити загальні закономірності філософської риторики, незалежні ні від предмету спрямування філософської думки, ні від особливостей стилю автора. Це – типові алгоритми філософування, що складаються у процесі авторефлексії людини, яка зрештою творить філософський текст у усній чи письмовій формі:

1. Постанова світоглядних питань і розгортання дискурсу діалогу як методу пошуку істини.

2. Творення чи уточнення дефініцій теми.

3. Винайдення гіпотез і законів.

4. Творення когнітивних метафор.

5. Творення афоризмів.

Відштовхуючись від знаменитих кантівських питань (*Що я можу знати? На що я можу сподіватися? Що я повинен робити? Що є людина?*), можна сформулювати найбільш актуальні філософські питання сьогодення, які водночас, за виразом Ф.М. Достоєвського, є вічними «проклятими» питаннями буття: *У чому сенс життя? Чи існує бог? Як правильно мислити? Як стати щасливим? Що є добро і зло?* тощо. Хід філософування у пошуках відповідей виявляє діапазон людського мислення від сумнівів до формулювання істин, очевидних або правдоподібних для конкретного загалу. Звертаючись до філософських текстів, написаних у жанрі діалогу, або таких, де діалог присутній латентно, можна знайти вияви зазначених алгоритмів філософування. Інколи вони століттями перегукуються в історії науки. Наприклад, афоризм Августина Блаженного щодо існування Бога *«Повір, аби зрозуміти!»* натякає на ірраціональність віри, на осягнення божественного серцем, а протилежний патристиці афоризм П'єра Абеляра *«Зрозумій, аби повірити!»* виявляє притаманний добі Ренесансу культ людини-мікрокосму, яка повинна сама, власним розумом пізнати істини життя, а потім лише прийти до Бога. Видатна цитата Г.-В. Лейбніца *«Усе до кращого у найкращому із світів!»* метафізично протистоїть песимізму А. Шопенгауера: *«Наш світ – це шпиталь для божевільних»*. Щодо філософських метафор – їх у величезній кількості можна знайти, наприклад, у творах епохи Просвітництва, звернувшись, зокрема, до «ідолів» у Ф. Бекона («ідоли ринку», «ідоли театру», «ідоли роду»), які є своєрідною художньо-філософською відповіддю на питання щодо помилок людей у процесі пізнання. Ременш красномовні філософські метафори належать Гегелю: *«абсолютний дух»*, *«царство розуму»*, *«філософія духу»*. Їхне розкодування, «розгадування» само по собі є плідним інтелектуальним заняттям. Не обійдемо увагою відомі метафоричні розмисли марксистів про *«примару комунізму»*, про релігію як *«опіум для народу»*, метафоричну формулу революційної ситуації *«верхи не можуть, низи не хочуть»*. Ці вирази закарбовуються у пам'яті людей, незалежно від ідеологічних уподобань.

Наведемо ще декілька прикладів. М. Бубер, шукаючи відповіді на питання, чому люди інколи спілкуються відчужено, не вкладаючи душу у слова, прийшов до створення лаконічних метафоричних узагальнень: *«Я – Ти»*, що позначає діалог рівноправних особистостей, і *«Я – Воно»*, що уособлює неповноцінність спілкування, коли люди об'єктивують одне одного. Справжньою скарбницею філософських метафор є постмодерністська філософія. Образ *ризми*, поняття *симулякру*, *хаосмосу*, *трансгресії*, *гіперреальності*, *суспільства спектаклю* стали своєрідним метафоричним діагнозом епохи споживання.

Надані принципи розгортання філософського мислення у дискурсі діалогу покликані зорганізувати комунікацію у потрібному напрямку, долаючи схильності до чисельних асоціацій, підмін тез та задовгих монологічних виступів комунікантів.

Виникає питання, наскільки можливо і потрібно подібним чином будувати філософські семінари у стінах університету, чи суперечить академічна атмосфера невимушеному обміну думками? Ми вважаємо, що певні переваги «kafe-filo» можна привнести у простір навчальних закладів, а саме: принцип діалогізму у постанові питань та відповідей, вільний незаформалізований обмін думками і при цьому – чітка організація комунікативного дискурсу, наявність модератора, запровадження таймеру монологів і реплік, обов'язковий узгоджений висновок колективного розгляду проблеми. Проте, як казав класик, істинна філософія полягає не в тому, щоб творити книги, а в тому, щоб творити людей, тому філософський діалог не може обмежуватися навчальними аудиторіями. Він потребує різноманітності щодо учасників та комунікативних локацій. Кафе-

філо у даному разі – одна з найбільш вдалих ідей поєднання серйозної розмови, філософського семінару і кави-брейку. Доречною буде цитата Платона: «Об'єднавши риторику з діалектикою, можна здійснити прекрасну забаву: узявши підходящу душу, насаджувати та сіяти в ній промови, здатні допомогти собі та сіячу, бо вони не безплідні, в них є сім'я, яке породить нові промови в душах інших людей, здатні зробити це сім'я навек безсмертним, а його володаря щасливим настільки, наскільки може бути щасливою людина» [25, 188].

Окремим атрибутом кафе-філо безпорядно виступає кава. Відомо, що цей напій впливає певним чином на мозок, активізує його роботу і підносить загальний настрій. Не абсолютизуючи даний компонент, зазначимо все ж-таки, що під час споживання їжі і напоїв людина психічно розслабляється, тому процес комунікації отримує додатковий фон задоволення. У цьому зв'язку трохи кумедно, з першого погляду, звучить назва досить популярної книги американських філософів і броварів «Пиво і філософія», де автори міркують про зв'язок споживання пива і особливості мислення комунікантів за келихом, про насолоду і натхнення, знання і свободу [24]. Це здавалося б несерйозним і далеким від філософії і реалій життя, аби не згадка про те, що саме у німецьких броварнях поставав як оратор і «філософ» фашизму Гітлер, а його попередник, автор «Маніфесту фашизму» Філіппо Марінетті, палко дискутував у свій час в італійських футуристичних кафе. Отже, є сенс з особливою увагою поставитися до міських локацій, які об'єднують людей у дискурсі діалогу навколо певних тем та ідей, що мають загальносуспільне значення.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумок міркуванням, викладеним у даній статті, зазначимо наступне.

- Філософія – найактуальніша система знань, яка може переживати кризу як академічна дисципліна, але є позачасовим і вкрай потрібним інструментом мислення людей у пошуках відповідей на смисложиттєві питання, особливо у часи драматичних переживань і криз в індивідуальному та суспільному бутті.
- Найкращий засіб організації філософської комунікації – філософський діалог, який сягає своїми традиціями у маєтику Сократа.
- Філософський діалог може розгортатися у міських локаціях як силами фахових філософів, так із залученням персон, охочих до філософських розмов. Одним з ефективних, історично складених засобів організації філософського діалогу є досвід кафе-філо.
- Деякі принципи кафе-філо можна запроваджувати в системі університетської освіти у структурі семінарів: презентація теми, уточнення питань і дефініцій, постановка питань і пошук відповідей через висунення гіпотез, творення (або використання класичних) метафор та афоризмів. Обов'язковим є наявність модератора та формування підсумкових тез обговорення.

Ідея кафе, зокрема європейського кафе, може сприйматися як певним чином архетиповий образ, що уособлює принципи демократії, вільного діалогу та колективного творення ідей. У такому дусі, хоча і дещо ідеалістично, висловлюються представники українського креативного класу, учасники соціальних урбаністичних практик перетворення міста. «В нашій Лабораторії змін народилася мрія про українські майдани, на яких збираються щасливі, впевнені в своїх силах люди для того, щоб випити каву, прийти на побачення, щиро і відкрито поговорити про політику, соціальні проблеми як з експертами інших країн, так і з місцевими посадовцями... Ми мріємо про день, коли на Михайлівську площу в *Кафе «Європа»* будуть приходити для того, щоб в гарній сукні за кавою зустрітися з президентом та щиро з ним поговорити. І нашою зброєю будуть слово, знання, діалог і синергія» [18].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апель К.-О. Понятие первичной взаимответственности как предпосылка планетарной макроэтики / К.-О. Апель // *Философия без границ: сб. ст. : в 2 ч. – Ч. 1. – М. : Издатель Воробьев А. В., 2001. – С. 47–67.*
2. Ахенбах Герд: Короткий ответ на вопрос: Что такое философская практика? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sergeeva-k.livejournal.com/22727.html>
3. Балашов Л. Е. Философия для жизни. Пособие по практической философии / Л. Е. Балашов. – М. : МЗ Пресс, 2001. – 56 с.
4. Бандурка О. М. Практична філософія перед викликами сучасності [Електронний ресурс] / О. М. Бандурка, О. В. Тягло // *Європейські перспективи. – 2011. – № 1. – Ч. 1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_1/Bandurka.pdf*
5. Бойко В. І. Сутність феномена «свобода» у філософсько-культурологічній традиції / В. І. Бойко // *Гілея: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 39. – С. 158–161.*

6. Бойченко М. І. Множинність стійких комунікативних спільнот у сучасних соціальних практиках [Електронний ресурс] / М. І. Бойченко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_101354.doc.htm
7. Бренифье О., Деспре Ж. О смысле жизни [Електронний ресурс] / О. Бренифье, Ж. Деспре. – Режим доступу : <http://issuu.com/clever-media-group/docs/sensdelavie>
8. Бюлер Д. Ідея та обов'язковість відповідальності за майбутнє / Д. Бюлер // Філософська думка. – 2007. – № 1. – С. 117–134.
9. Власов А. Национальные особенности петербургского кафе-фило [Электронный ресурс] / А. Власов. – Режим доступу : <http://www.topos.ru/article/2079>.
10. Воронович Б. А. Философский анализ структуры практики / Б. А. Воронович. – М. : Мысль, 1972. – 280 с.
11. Гамідов В. М. Специфіка соціально-філософського аналізу феномена світоглядної свободи особистості / В. М. Гамідов // Вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2004. – № 19. – С. 60–67.
12. Єрмоленко А. Практична філософія Вітторіо Гьосле / А. Єрмоленко // Філософська думка. – 2002. – № 5. – С. 128–132.
13. Звіглянич В. О. Співвідношення теорії і практики / В. О. Звіглянич, В. Г. Табачковський // Філософська думка. – 1981. – № 5. – С. 116–125.
14. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас. – К. : Либра, 2001. – 400 с.
15. Иошкин В. К. Несвобода и свобода в рациональном осмыслении мира / В. К. Иошкин // Вопросы философии. – 2006. – № 8. – С. 15–28.
16. Коган Л. А. Свобода – самость созидания / Л. А. Коган // Вопросы философии. – 2009. – № 7. – С. 78–90.
17. Кодалле К.-М. Проблемы свободы и справедливости // Ідея справедливості на схилі ХХ століття : Матеріали VI Харківських міжнародних Сковородинівських читань, 28-29 вересня 1999 р. – Харків : Університет внутрішніх справ, 1999. – С. 129–141.
18. Кулеба Ж. Від лабораторії змін до кафе Європа [Електронний ресурс] / Ж. Кулеба. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/31/202481/>
19. Лісовий О. С. Практична філософія / В. С. Лісовий // Практична філософія. – 2002. – № 1. – С. 139–155.
20. Лой А. М. Практична філософія сьогодення: предмет і перспективи / А.М. Лой, А. В. Толстоухов // Практична філософія. – 2000. – № 1. – С. 6–19.
21. Лопатько О. «Аспен – Україна» системное формирование интеллектуальной элиты [Электронный ресурс] / О. Лопатько. – Режим доступу : <http://aspen.org.ua/uk/golovna/blog/item/390-aspen-ukraina-sistemnoe-formirovanie-intellektualnoj-elity>
22. Лук'янець В. С. Сучасна практична філософія та її вплив на майбутню долю епістемології / В. С. Лук'янець // Практична філософія. – 2000. – № 1. – С. 88–112.
23. Пасько Я. І. Українське суспільство в антиномічному контексті свободи і несвободи / Я. І. Пасько // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – № 3. – С. 247–251.
24. Пиво і філософія. Невивчене пиво не варто пити. – К. : ТОВ «Темпора», 2006. – 270 с.
25. Платон. Собрание сочинений : в 4 т. / Платон. – Т. 2. – М. : Мысль, 1993. – 528 с.
26. Плутарх. Застольные беседы / Плутарх. – Л. : Наука, 1990. – 384 с.
27. Прицак М.Д. Практична філософія-екологічний вимір // Міжнародна науково-практична конференція IV-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю, 25-28 вересня 2013 р. Збірник наукових статей. – Вінниця : Видавництво-друкарня ДІЛО, 2013. – С. 534–536.
28. Філософське кафе. – Режим доступу: <http://dnevnik.bigmir.net/article/344681/>
29. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс / Ю. Хабермас // Першоджерела комунікативної філософії : навч. посіб. / Л. А. Ситниченко; М-во освіти і науки України. – К. , 1996. – С. 84–90.
30. Цицерон. Речи / Цицерон. – Т. II. – М. : Наука, 1993. – 448 с.
31. Jaspers, K. (1959) Die grossen Philosophen. Miinchen, S. 29.
32. Lipman, M., Sharp, A. M., Oscanyan, F S. (1980) Philosophy in the Classroom. Philadelphia : Temple University Press.
33. Manfred R. (1972) Rehabilitierung der praktisc hen Philosophie. Freiburg.

REFERENCES

1. Apel', K. O. (2001) Ponjatie pervichnoj vzaimootvetstvennosti kak predposylka planetarnoj makrojetiki. Filosofija bez granic : sb. st. : v 2 ch. Ch. 1. Moskva : Izdatel' Vorob'ev A. V.
2. Ahenbah, G. Korotkij otvet na vopros : Chto takoe filosofskaja praktika? Access mode : Rezhim dostupa : <http://sergeeva-k.livejournal.com/22727.html>

3. Balashov, L. E. (2001) *Filosofija dlja zhizni. Posobie po prakticheskoi filosofii*. Moskva : MZ Press.
4. Bandurka, O. M., Tiahlo, O. V. (2011) *Praktychna filosofiiia pered vyklykamy suchasnosti. Yevropeiski perspektyvy*. Access mode : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_1/Bandurka.pdf
5. Boiko, V. I. (2010) *Sutnist fenomena «svoboda» u filosofsko-kulturolohichnii tradytsii*. Hileia : zb. nauk.pr., 39, 158–161.
6. Boichenko, M. I. *Mnozhyhnist stiikykh komunikatyvnykh spilnot u suchasnykh sotsialnykh praktykakh*. Access mode : http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_101354.doc.htm
7. Brenif'e, O., Despre, Zh. *O smysle zhizni*. Access mode : <http://issuu.com/clever-media-group/docs/sensdelavie>
8. Boler, D. (2007) *Ideia ta oboviazkovist vidpovidalnosti za maibutnie*. *Filosof. Dumka*, 1, 117–134.
9. Vlasov, A. *Nacional'nye osobennosti peterburgskogo kafe-filo*. Access mode : <http://www.topos.ru/article/2079>
10. Voronovich, B. A. (1972) *Filosofskij analiz struktury praktiki*. Moskva : Mysl'.
11. Hamidov, V. M. (2004) *Spetsyfika sotsialno-filosofskoho analizu fenomena svitohliadnoi svobody osobystosti*. *Visn. Zaporizkoi derzh. inzhener. akad. Zaporizhzhia*, 19, 60–67.
12. Yermolenko, A. (2002) *Praktychna filosofiiia Vittorio Hosle*. *Filosof. Dumka*, 5, 128–132.
13. Zvihlianych, V. O., Tabachkovskiy, V. H. (1981) *Spivvidnoshennia teorii i praktyky*. *Filosof. Dumka*, 5, 116–125.
14. Yonas, H. (2001) *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii*. Kyiv : Lybra.
15. Ioshkin, V. K. (2006) *Nesvoboda i svoboda v racional'nom osmyslenii mira*. *Vopr. Filosofii*, 8, 15–28.
16. Kogan, L. A. (2009) *Svoboda – samost' sozidanija*. *Vopr. Filosofii*, 7, 78–90.
17. Kodalle, Klaus-Mihajel' (1999) *Problemy svobody i spravedlivosti. Ideja spravedlivosti na shili XX stolittja : Materiali VI Harkivs'kih mizhnarodnih Skovorodnivs'kih chitan'*. Harkiv : Universitet vnutrishnih sprav.
18. Kuleba, Zh. *Vid laboratorii zmin do kafe Yevropa*. Access mode : <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/10/31/202481/>
19. Lisovyi, O. S. (2002) *Praktychna filosofiiia*. *Prakt. Filosofiiia*, 1, 139–155.
20. Loi, A. M., Tolstoukhov, A. V. (2000) *Praktychna filosofiiia sohodennia : predmet i perspektyvy*. *Prakt. Filosofiiia*, 1, 6–19.
21. Lopat'ko, O. *«Aspen – Ukraina» sistemnoe formirovanie intellektual'noj jelity*. Access mode : <http://aspen.org.ua/uk/golovna/blog/item/390-aspen-ukraina-sistemnoe-formirovanie-intellektual'noj-elity>
22. Lukianets, V. S. (2000) *Suchasna praktychna filosofiiia ta yii vplyv na maibutniu doliu epistemolohii*. *Prakt. Filosofiiia*, 1, 88–112.
23. Pasko, Ya. I. (2004) *Ukrainske suspilstvo v antynomichnomu konteksti svobody i nesvobody*. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*, 3, 247–251.
24. *Pyvo i filosofiiia (2006) Nevyvchene pyvo ne varto pyty*. Kyiv : TOV «Tempora».
25. Platon (1993) *Sobranie sochinenij v chetyreh tomah. Tom 2*. Moskva : Mysl'.
26. Plutarh (1990) *Zastol'nye besedy*. Lviv : Nauka.
27. Pryshchak, M. D. (2013) *Praktychna filosofiiia-ekolohichniy vymir. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia IV Vseukrainskyi zizd ekolohiv z mizhnarodnoiu uchastiu, 25-28 veresnia 2013 r. Zbirnyk naukovykh statei*. Vinnytsia : Vydavnytstvo-drukarnia DILO.
28. *Filosofskoe kafe*. Access mode : <http://dnevnik.bigmir.net/article/344681/>
29. Habermas, Ju. (1996) *Komunikativna dija i diskurs. Pershodzherela komunikativnoi filosofii : navch. posib*. Kyiv, 84–90.
30. Ciceron (1993) *Rechi. T. II*. Moskva : Nauka.
31. Jaspers, K. (1959) *Die grossen Philosophen*. Miinchen, 29.
32. Lipman, M., Sharp, A. M., Oscanyan, F S. (1980) *Philosophy in the Classroom*. Philadelphia : Temple University Press.
33. Manfred R. (1972) *Rehabilitirung der praktisc hen Philosophie*. Freiburg.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2015 р.